
Vähäisimmän vaivan laki journalismissa

Uolevi Kiviranta

Journalistisen tiedonhankinnan painopisteet antavat aihetta pohtia eräänlaista 'journalismin taloustiedettä', joka voisi paljastaa, että reaalijournalismia harjoitetaan 'vähäisimmän vaivan lain' mukaan kaupallisten reunaehtojen sanelemassa ja taloudelliselle tuottavuudelle alistetussa kustannustoiminnan rakenteessa. Näissä puitteissa esimerkiksi maksimaalisen vastaavidenssin periaatteelle (vrt. Hemánus & Tervonen 1980) on vaikea löytää sijaa. Tuon periaatteen noudattaminen olisi käytännössä liiaksi aikaa vievää ja aiheuttaisi totuttua enemmän kustannuksia.

Journalistisen tiedonhankinnan oleelliset osat ovat tietysti lähdekäytäntö ja ne menetelmät, joilla erilaisia lähteitä hyödynnetään.

Lähdekäytäntöä suomalaisessa, ruotsalaisessa ja yhdysvaltalaisessa – ja sen mukaan länsimaaisessa – journalismissa hallitsevat kiistatta henkilölähteet ja niihin liittyvä haastattelumetodi (vrt. Kiviranta 1988). Vaikka runsaasti muita lähteitä ja myös tiedon ja muun aineiston hankinnan metodeja tunnetaan, niin ne eivät ole yleisesti ottaen saavutetut merkittävää asemaa journalistisessa työprosessissa.

En tarkoita, että henkilölähteet ja haastattelumetodi olisi hylättävä. Ne ovat osa journa-

listisen työprosessin ydintä, kuten Hemánus ja Tervonen toteavat (1986a, 164-165). Ginmanin (1983) tulokset viittaavat kuitenkin tämän yhdistelmän käytössä tilanteeseen, jossa lie-nee arvosteltavaa. Arkisesti Ginmania tulkiten journalistinen tuote eli juttu syntyy seuraavasti:

Toimittajalle tai toimitukselle tulee vihje jutusta, ja toimittaja kysyy kollegaltaan, kuka tuosta aiheesta tietäisi. Sen jälkeen soitetaan kollegan nimeämälle asiantuntijalle ja tehdään tämän haastattelu aiheesta tai 'oma juttu' samasta aiheesta asiantuntijalta saatujen tietojen perusteella (vrt. Ginman 1983, 130; taulukko 6). Siinä koko journalistinen työprosessi ...

Ruotsalainen Thuren (1986) jakaa toimittajat kolmeen ryhmään. Thurenin käsityksen mukaan suurin osa toimittajista on teollisuustyöläisiä (industriarbetare), osa puolestaan tutkijoita ja osa kirjailijoita. *Thurenin mukaan teollisuustyöläisen rooli hallitsee journalismia.*

Thuren (1986, 176-177) kirjoittaa:

Joukkotiedotusvälineet tuottavat uutisia teollisessa mitassa, ja sen takia uutistuotannon täytyy olla rationalisoitua. Harvojen tekijöiden pitää tuottaa paljon tavaraa lyhyessä ajassa ja sen takia suositaan edullista ja helposti tavoitettavaa materiaalia. Journalisti kulkee tiedotustilaisuuksissa,

tekee haastatteluja puhelimitse ja lukee lehdistötiedotteita sen sijaan että tekisi itse kalliita ja aikaavieviä selvityksiä. Hän tyytyy muiden kommentointiin vaikeista kysymyksistä eikä ota itse selvää kuinka asiat ovat.

Näin hahmoteltu journalistinen lähdekäytäntö ei vaikuta yllätykselliseltä. Sehän vahvistaa arkikokemuksemme: lehdet (ja muut joukkotiedotusvälineet) ovat täynnä henkilöiden (lähteiden) sanomisia, henkilöhaastatteluja, haastatteleamalla saatua aineistoa (ehkä ilman lähdemainintoja) ja viitteitä muihin julkaisuihin ja samantapaiseen aineistoon niissä.

Lyhyt historia – markkinoiden tarve

On aiheellista kysyä, miksi tilanne on tämä. Miten edellä kuvattuun lähdekäytäntöön on päädytty ja miksi tuo käytäntö näyttää juurtuneen niin vahvasti journalismiin?

Oleellista lähestymistavan muutosta suomalaisen journalismin lähdekäytännössä ja aineiston hankinnan metodeissa ei ole tapahtunut sitten Routavaaran päivien. Routavaaran 1944 ja 1951 esittämät lähteet ja metodiset ohjeet ovat edelleen ytimenä esimerkiksi Miettisellä (1984). Aivan uusimmassa journalismin oppikirjassa (M. Bruun, Koskimies & Tervonen 1986) toistuvat samat asiat, joskin karsitussa muodossa.

M. Bruunin ym. *Uutisoppikirja* keskittyy erityisesti radio- ja tv-työskentelyyn. Näin tulee osoitetuksi, että normatiivisella tasolla lehdistön piirissä kehittynyt ja vakiintunut lähdekäytäntö on sinällään välittynyt uudempiin medioihin eli radioon ja televisioon ainakin suomalaisessa journalismissa. Toisaalta tämä tuskin lienee yksistään suomalainen kehityspiirre. Yhdysvaltalaisista tv-journalismia henkilölähteet ovat hallinneet siinä määrin, että Tuchman (1978, 120) on saanut siitä aiheen käyttää termiä 'puhuva pää'.

Näyttää siltä, että lähdekäytäntö saa painopisteensä (henkilölähteet ja haastattelumetodi) lehdistön kaupallistumisen myötä.

Rentola (1983) kytkee varhaisesta yhdysvaltalaisesta oppikirjallisuudesta hahmotetun aineiston hankinnan metodina yhteen ja ajoittaa haastattelumetodin ja sitä vastaavan henkilölähteiden käytön yleistymisen lehdistön kaupallistumiseen, sanomalehden tavaramuodon syntyymiseen. Kun sanomalehdistön ja sen lähteiden suhteet vakiintuvat ja sanomalehdistön ympärille syntyi lähteiden verkko, niin tämä mahdollisti uutisten nopean tuotannon. Taustalla vaikutti journalistisen kilpailun kiihtyminen (Rentola 1983, 32, 36-37).

Uutisten kerääminen muuttui haastattelutekniikalla uutisten tekemiseksi (emt. 36). Haastattelulle aineiston hankinnan metodina kehittyi oma säännöstönsä. Rentola tiivistää sen haastattelusääntöön, jonka mukaan toimittajan on käytettävä tietoisesti haastattelumetodia ja suunnattava kysymykset siten, että ne tuottavat nopeasti uutisen (emt. 38). Uutistuotantoa palvelevat haastattelumetodin stereotyyppiset ohjeet ja kriteerit olivat selviä toiminnallisia sääntöjä, jotka kytkivät journalistisen aineiston hankinnan henkilölähteisiin.

Rentolan tarkastelema yhdysvaltalainen journalistinen malli kulkeutui Suomeen jo varhaisessa vaiheessa ja nousi meillä hallitsevaan asemaan (Kiviranta 1985). Olemme näin sen myötä omaksuneet yhdysvaltalaisen kaupallisen journalismin lähdekäytännön metodisine ohjeineen. Oman journalistisen perintemme ja kulttuurimme panos lähdekäytännön muovautumisessa näyttää suhteellisen rajalliselta (vrt. Kahma 1986). Varovaisesti arvioiden näyttää siltä, että omassa perinteessämme kirjallisia lähteitä on painotettu jonkin verran enemmän kuin yhdysvaltalaisessa pe-

rinteessä (Kiviranta 1985).

Tässä hahmottelemani kehitys sopii hyvin myös niihin puitteisiin, joita Kahma (1979) on erotellut lehdistön ja journalismin kehitysvaiheista Suomessa ja kaupallisuuden vaikutuksesta tähän kehitykseen. Uutiskilpailu eteni erityisesti tietoliikenteen kehittymisen myötä. Samalla edellytettiin yhä tehokkaampaa uutisvälitystä ja sen mukaisia lähteitä. Toimittajan ammattitaitoon kuului tietää, mistä tieto nopeimmin hankittiin, jotta uutinen saatiin ensimmäisenä markkinoille ja sillä edistettiin lehden myyntiä ja levikkiä.

Näin olen vastannut siihen kysymykseen, kuinka kuvaamaani lähdekäytäntöön on päädytty.

Vielä on kysyttävä, miksi tuo käytäntö on jatkunut vuosikymmenestä toiseen. Vastaus on oman käsitykseni mukaan ilmiselvä. Tuo kaupallisen kehityksen myötä muotoutunut lähdekäytäntö on koettu kaupallisesti niin tehokkaaksi, ettei ole syntynyt paineita sen muuttamiseksi.

Journalismi olisi ehkä tarvinnut muita lähteitä ja metodeja henkilölähteiden ja haastattelujen rinnalle, mutta ei se taho, joka on journalistisen tuotteiden takana eli markkinavoimat.

Yleensä journalismin olemusta pohdittaessa on liian vähän kiinnitetty huomiota sen kaupallisiin reunaehtoihin. Journalismi ei kehity itsestään ohjautuen vaan on sidoksissa yhteiskunnan tuotantovoimiin. Tässä mielessä journalistiset tuotteet (uutiset, lehdet, radio- ja tv-tuotanto sekä radio- ja tv-kanavat) ovat markkinoilla liikkuvaa tavaraa (K. Pietilä 1981, 35-39; vrt myös K. Pietilä 1980).

Lähdekäytännön arkea

Käsitykseni mukaan vallitsevalla lähdekäytännöllä, jonka kaupallisuus sanelee, on mer-

kittäviä seurauksia journalismin sisällölle ja olemukselle.

Ensinnäkin vallitseva lähdekäytäntö syntyi aikana, jolloin yhteiskunnallinen problematiikka oli vallan toinen kuin nykyisin. Toiseksi vallitseva lähdekäytäntö on kehitetty aivan tietentyypisten uutistapahtumien hoitamiseksi. Oppikirjojen esimerkeissä puhutaan esimerkiksi lähteistä, jotka ovat tarpeellisia hankittaessa tietoja tulipaloista, poliisiuutisista, onnettomuuksista, kokouksista jne. Kolmanneksi vallitseva lähdekäytäntö henkilöi journalismin. Tästähän aikakauslehdistö on täynnä esimerkkejä.

Tällainen lähdekäytäntö ei luonnollisesti vastaa tämän päivän vaatimuksia. Yhteiskunta on monimutkaistunut ja ongelmina ovat nyt ympäristökysymykset, (poliittinen) vieraantuminen, kehitysmaat pohjois-etelä-asetelmineen, joukkotyöttömyys jne. Olemme esimerkiksi nähneet, minkälaista journalismia henkilölähde ja haastattelumetodi ovat tuottaneet ydinenergiasta. On tyydytty vain toisiaan vastaan asettuvien mielipiteiden raportoimiseen ja tilanteeseen, joka Tshernobylin onnettomuudessa johti kritiikittömään journalismiin. Yhdysvaltalaisen tiedotusvälineiden mukaan Suomessa kuoli tuhansia ihmisiä onnettomuuden seurauksena (Timonen & Kallio & Mörä 1987).

Vallitseva lähdekäytäntö on omalta osaltaan syynä siihen, että journalismimme niin huonosti kykenee vastaamaan aikamme haasteisiin (vrt. Hemánus & Tervonen 1986a, 22). Lähdekäytäntö ja siihen liittyvät metodiohjeet palvelevat nopeaa, kaupallista uutistysta muun unohtaen.

Vähäisimmän vaivan laki

Journalististen lähteiden tarkasteluun tarjoaa kirjastotiede ja informatiikka mielenkiintoi-

sen analogian. Tällä alueella erotellaan muodollinen (virallinen) lähde epävirallisesta lähteestä. Ajatuksena on, että muodollisesta lähteestä saatu tieto on luotettavampaa kuin epävirallisesta lähteestä saatu tieto. Informaatio kulkee sitä muodollisempia kanavia (lähteitä) myöten, mitä tärkeämpää se on. Muodollisen kanavan tärkeä informaatio on tyypillisesti kirjallista, epävirallisen kanavan taas suullista. Muodollisen kanavan informaatio on ensisijaista ja luotettavaa, epävirallisen kanavan informaatio toissijaista ja vähemmän luotettavaa (Ginman 1983, 24-25).

Tämän mukaan ensisijaisia lähteitä olisivat kirjalliset lähteet (dokumenttilähteet) ja toissijaisia vähemmän luotettavat suulliset henkilölähteet.

Kirjastotieteen ja informatiikan kannalta katsottuna journalistista lähdekäytäntöä on ilmeisesti pidettävä nurinkurisena: alaa hallit-

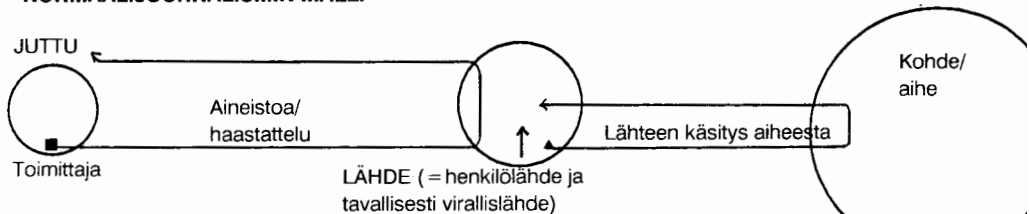
sevat henkilölähteet vaikka luotettavimpia olisivat kirjalliset lähteet ja laajemmin ymmärrettynä dokumenttilähteet (vrt. Kiviranta 1989).

Miksi sitten jokin lähde tulee valituksi? Kirjastotiede ja informatiikka tarjoaa tähän erään ajattelemisen aihetta antavan vastauksen ns. Zipfin lain ja why bother -teorian muodossa (Ginman 1983, 29-30). Niiden mukaan lähteiden käytön kriteerinä ei ole maksimaalinen tiedonhankinta, vaan mahdollisimman vähäinen ajanhukka ja psyykinen ja fyysinen rasitus – tiedon tavoittaminen mahdollisimman helposti.

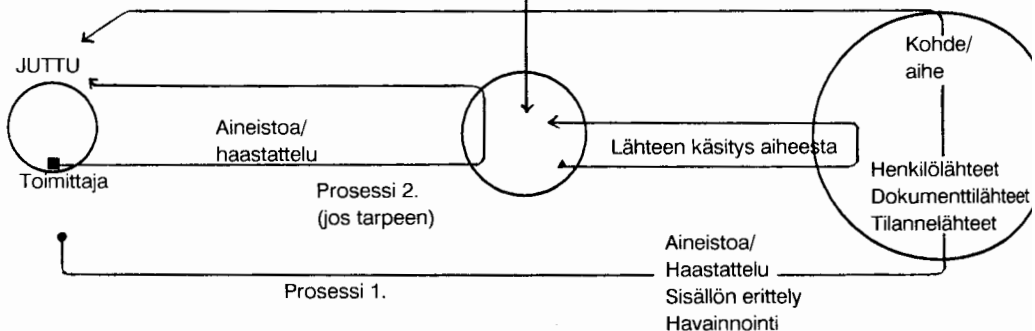
Tästä journalismin piirteestä olen sanonut, että *journalistista tiedon ja muun aineiston hankintaa pyrkii hallitsemaan 'vähäisimmän vaivan laki'*.

Oheisella kaaviolla yritän havainnollistaa, mitä 'vähäisimmän vaivan lailla' journalisti-

A – "NORMAALI JOURNALISMIN MALLI"

B – "MONILÄHTEINEN JA MONIMETODINEN MALLI"

nessa lähdekäytännössä tarkoitan.

Kuvion tapauksessa A noudatetaan vähäisimmän vaivan lakia: lähteenä on henkilö (usein virallislähde), jonka toimittaja uskoo välittävän todenmukaista tietoa käsiteltävästä kohteesta, ja haastattelu riittää aineiston hankintaan.

Tapauksessa B toimittaja ohittaa tuon henkilölähteen ja tutustuu suoraan kohteeseen käyttäen sitä tilannelähteenä, etsii siitä dokumentteja ja käyttää aineiston hankinnan metodeina havainnointia ja sisällön erittelyä. Tämä ei tietenkään sulje pois henkilölähdettä. Itse tilanteesta voidaan haastatella esimerkiksi hallinnollisen toimen kohteeksi joutuneita asianosaisia ja palata työprosessin eri vaiheissa myös tapauksessa A oletetulle virallislähteelle.

Journalistinen tietoisuus

Journalistinen lähdekäytäntö liittyy pohjimmiltaan journalistiseen tietoisuuteen, jonka pohtiminen on koko journalistisen kulttuurin ydinkysymys niin kuin Hemánus & K. Pietilä (1982), Nieminen (1984) ja Hemánus & Tervonen (1986a) ovat osoittaneet. Omalta osaltani olen Rentolan tapaan sitä mieltä, että tavanomaisella tai muodikkaammin sanoen reaalijournalismilla on filosofiset ja tietoteoreettiset siteensä naiiviin empirismiin (Rentola 1983, 52-53), joka uskoo tiedon olevan saatavissa välittömästi havainnosta (vrt. V. Pietilä 1979, 65). Naiivi empirismi taas liittyy positivistiseen perinteeseen, jolle nykyään ei anneta paljoakaan elämisen mahdollisuuksia.

Mitä sitten journalismin filosofiset ja tietoteoreettiset siteet naiiviin empirismiin oikeastaan tarkoittavat? Sinänsä väite, että journalismi uskoo tiedon olevan saatavissa välittömästi havainnosta, menee asian ohi. Journalistit eivät pääasiassa — kuten edellä on

osoitettu — turvaudu omiin havaintoihinsa vaan useimmiten turvaututaan muiden (= henkilölähteiden) välittömään tai välilliseen havaintoon perustuvaan materiaaliin.

Tämän mukaan journalismin "naiivissa empirismissä" olisi henkilölähteiden valta-asemaa ajatellen erotettavissa ainakin kaksi eri tasoa:

- 1) Journalistin käsitys siitä, että hänen käyttämänsä lähde heijastaa todellisuutta sellaisena kuin se on, ja
- 2) lähteen oma käsitys siitä, että hän heijastaa todellisuutta sellaisena kuin se on.

Naiivin empirismin tietoteoria on tyypillisesti arkikäytännöllistä suhtautumista todellisuuteen. Sikäli kuin journalistin käyttämissä lähteissä suhtaudutaan todellisuuteen näin, ja sikäli kuin journalisti antaa lähteiden puhua sellaisenaan — niin sikäli journalismista tulee tai on vaarana tulla naiivia empirismiä.

Journalismin tietoisuuden tason kritisoimiselle antaa uutta aihetta diskurssianalyysin paljastama problematiikka (vrt. V. Pietilä 1986). Samoin havainnot, joiden mukaan joukkotiedotusvälineet ovat (tiedostamattaan) osa yhteiskunnallista rituaalia ja välittävät ritualisoitunutta ainesta (Christian 1980, 141-178). *Aiheellista on kysyä, hallitsevatko lähteet toimittajia vai toimittajat lähteitä.*

Pelastusta tilanteesta ei tietenkään tarjoa se, että nuo naiivin empiristiset henkilölähteet hylätään ja turvaututaan vain omaan havainnointiin, omaan kokemukseen. Sama naiivin empirismin vaara on vastassa silloinkin välittömän havainnon — tällä kertaa oman — todenmukaisuuden ylikorostamisen muodossa. Tällaista on havaittavissa erityisesti elämyksellisyyteen perustuvassa modernissa vaihtoehtojournalismissa, jota esimerkiksi Hemánus & Tervonen (1986b) eivät pidä kestävänä vaihtoehtona etsittäessä tietä parem-

paan journalismiin.

Lähdekäytännön mahdollisuuksia

Mikä neuvoksi?

Oikotietä ei ole. Journalistisia työmenetelmiä ja lähteiden käyttöä pitää pystyä kehittämään analyttis-kriittiseen suuntaan, niin ettei tiedon- ja aineistonhankinnan ehkä tiedostamattomana periaatteena olisi ns. vähäisimmän vaivan laki. Tämä merkitsee yksinkertaisesti monilähteisyyttä ja monimetodisuutta.

Haasteeksi muodostuu journalistisen lähdekäytännön yksipuolisuuden tiedostaminen, ja yhteiskunnan ja journalistisen työn suhteen syvempi tiedostaminen monipuolisemman lähdekäytännön ja metodisten keinojen avulla. Tällä tavalla journalismi voi päästä korkeammalle tiedostamisen tasolle oman työrosessinsa kautta sen sijaan että se juuttuisi naiiviin empirismiin.

Mielestäni journalismin lähde- ja metodikäytännössä ei ole esimerkiksi hyödynnetty kvalitatiivisessa tutkimuksessa kehitettyjä tutkimusmenetelmiä, joista saattaisi löytyä journalismiin soveltuvia aineksia (vrt. esim. Grönfors 1982 ja Suhonen 1983). Grönforsin kuvaukset omista työtavoistaan kvalitatiivisen tutkimuksensa kenttätyössä muistuttavat monessa kohdin journalistin työtapaa ja voisivat olla suoria ohjeita journalistiselle havainnoinnille ja osallistumiselle.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kehitetty varsinkin eräs journalismin kannalta mielenkiintoinen metodi eli toimintatutkimus, jossa hyväksytään se, että tutkija on osallisena tutkimassaan kohteessa ja vaikuttaa siihen. Voisiko tämä olla osallistuvan journalismin malli?

Lähde- ja metodikäytännön osalta tämä olisi vallan uudenlaista ajattelua – jotain samantapaista, jota K. Pietilä (Hemánus & Pie-

tilä 1982, 369) tarkoittanee viitattaessaan polyfoniseen journalismiin.

Viittaan tässä vielä Millsiin ja hänen teokseensa *Sosiologinen mielikuvitus* (1982). Mills ei hyväksy tutkijoiden osalta yksistään ulkopuolisen tarkkailijan roolia. Hän katsoo, että tutkijan velvollisuus on muotoilla tieteensä keinoin ihmisen arkisia ongelmia yhteiskuntatieteellisiksi kysymyksenasetteluiksi ja näitä kysymyksiä ratkomalla edistää kehitystä. Se on tutkijan erityinen poliittinen rooli, sanoo Mills (emt. 170-186).

Jos Mills vaatii tuota tutkijoilta, niin eikö samaa vaatimusta voitaisi asettaa toimittajille, journalisteille?

Perinteisesti journalistien ammattikunta on pysytellyt tapahtumien virran ulkopuolella ja uskonut tehtäväkseen ulkopuolisen raportoinnin. Tätä kuvastaa myös perinteinen journalistinen lähdekäsitys ja -käytäntö metodisine ohjeineen.

Kirjallisuus

- BRUUN, M & KOSKIMIES, I. & TERVONEN, I. Uutisoppikirja. Helsinki 1986.
- CHRISTIAN, Harry (ed). The Sociology of Journalism and the Press. Hanley 1980.
- GINMAN, Mariam. En modell för journalisternas informationsanskaffning. Relationen mellan informationsflöde och -substans inom olika informationsprocesser i samhället. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol. 154. Tampere 1983.
- GRÖNFORS, Martti. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. Juva 1982.
- HEMÁNUS, P. & PIETILÄ, K. Seitsemän erää journalismia. Jyväskylä 1982.
- HEMÁNUS, P. & TERVONEN, I. Objektiivinen joukkotiedotus. Keuruu 1980.
- HEMÁNUS, P. & TERVONEN, I. Totuuksista utopioihin. Keuruu 1986(a).
- HEMÁNUS, P. & TERVONEN, I. Vaihtoehtojournalismi, minkälainen vaihtoehto. Tampereen yliopisto Tiedotusopin laitos. Sarja C 8/1986b.

KAHMA, Ilkka. "Itsenäisyyden ajan journalismin kehityslinjoja. Toimitustyön historiaa Suomessa". SSHL-

projektin julkaisuja nr. 13. Helsinki 1979.

KAHMA, Ilkka. "Virtauksia journalismissa, erityisesti sanomalehdessä". Luento Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksessa 7.4. 1986.

KIVIRANTA, Uolevi. Journalistinen lähde. Keskeisistä journalismin suomenkielisistä oppikirjoista hahmotettu lähdekäsitys. Tampereen yliopiston toimittajatutkinnon tutkielma 1985.

KIVIRANTA, Uolevi. Journalistinen lähdejärjestelmä. Peruserottelua, -määrittelyä ja arviointia. Tampereen yliopiston tiedotusopin pro gradu -tutkielma 1988.

KIVIRANTA, Uolevi. "Journalistit lähteitä ammentamassa". Tiedotustutkimus 1/1989.

MIETTINEN, Jorma. Toimitustyö. Hämeenlinna 1984.

MILLS, C. Wright. Sosiologinen mielikuviutus. Helsinki 1982.

NIEMINEN, Hannu. Objektiivisen ja uuden journalismin todellisuuskäsityksiä. Pohdintoja journalististen teorioiden ympärillä. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Sarja A 51/1984.

PIETILÄ, Kauko. Formation of the Newspaper: A Theory. Acta Universitatis Tamperensis. Ser. A, vol 119. Tampere 1980.

PIETILÄ, Kauko. Journalismin kritiikin mahdollisuuksia. Kuusi kirjoitusta vuosilta 1978-1981. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos, sarja C 1/1981.

PIETILÄ, Veikko. "Diskurssianalysistä". Tiedotustutkimus 1/1986.

PIETILÄ, Veikko. Yhteiskuntatieteiden tieteenfilosofisia lähtökohtia. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Sarja C 26/1979.

RENTOLA, Ilkka. Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden esittämän ideaalityypin tarkastelua. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos pro gradu -tutkielma 1983.

ROUTAVAARA, Akseli. Minusta tulee toimittaja. Jyväskylä 1944 (1951).

SUHONEN, Pertti (toim.). Pehmeät menetelmät sosiiaalitutkimuksessa. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Sarja B 38/1983.

THUREN, Torsten. Vinklad verkligheten. Journalisten, sanningen och fantasin. Stockholm 1986.

TIMONEN, I & KALLIO, R. & MÖRÄ, T. Tshernobylin voimalaonnettomuus lehdistössä. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos sarja B 21/1987.

TUCHMAN, Gaye. Making News. New York 1978.